

Piotr Sosnowski

mgr, Uniwersytet Warszawski

ORCID 0000-0001-5362-1378

**WALDEMAR J. DZIAK, MAŁGORZATA RUDŹ, NIEPODLEGŁY
KURDYSTAN. WYZWANIA DLA STABILIZACJI REGIONU I ŚWIATA
[INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH POLSKIEJ AKADEMII
NAUK, WARSZAWA 2019, 271 S.]**

Współczesny porządek międzynarodowy na Bliskim Wschodzie został ustanowiony w roku 1916 tajnym porozumieniem Sykes-Picot i przypieczętowany traktatem w Lozannie w 1923 r. Ustanowione wówczas sztuczne granice ignorowały etniczną, religijną, polityczną i fizycznogeograficzną charakterystykę regionu. Zamiast tego odzwierciedlały interesy mocarstw europejskich. Tak doszło do podzielenia obszaru zwartego osadnictwa kurdyjskiego między nowopowstałe państwa narodowe, które do dziś – po 100 latach – odmawiają Kurdom prawa do swobodnej ekspresji własnej tożsamości.

Wyjątkiem stał się Irak. Ciągła walka Kurdów o podmiotowość, która rozpoczęła się długo przed powstaniem państwa irackiego doprowadziła do zmiany. Na przełomie XX i XXI wieku wysiłek Kurdów splótł się z amerykańskimi interwencjami. W wyniku pierwszej – w 1991 r. – reżim iracki został zmuszony do pełnej implementacji wywalczonych wcześniej przez Kurdów Porozumień Marcowych z 1974 r., które miały ustanowić kurdyjską autonomię. W konsekwencji drugiej interwencji – z 2003 r. – Irak uchwalił nową konstytucję, która ustanowiła Region Federalny Kurdystanu, a język kurdyjski po raz pierwszy stał się oficjal-

nym językiem urzędowym w Republice Iraku. Tak powstało kurdyjskie państwo *de facto*, które z najbardziej zaniedbanej i zniszczonej części Iraku szybko przekształciło się w najszybciej rozwijający się i najbezpieczniejszy region. Mimo tego do dziś iracki Kurdystan nie ogłosił secesji.

Kwestia kurdyjska i jej regionalne implikacje są obecne w dyskursie naukowych w zasadzie dopiero od drugiej połowy XX w. Rola Kurdów i tym samym zainteresowanie ich sprawą zaczęła gwałtownie rosnąć i nabierać znaczenia w wyniku ich zaangażowania w walkę z tzw. Państwem Islamskim od 2014 r. Najnowsza książka Waldemara Dziaka i Małgorzaty Rudź nie ogranicza się do Regionu Kurdystanu w Iraku, którego oficjalna flaga zdobi okładkę książki, i który w 2017 r. przeprowadził referendum niepodległościowe. Autorzy odnoszą się również do sytuacji polityczno-społecznej Kurdów poza granicami Iraku, dzięki czemu czytelnik może poznać uwarunkowania i szerszy kontekst tego problemu.

Książka liczy 271 stron, z czego 87 stron (bez bibliografii) stanowi tekst autorski. Na pozostałą część składają się aneksy, zawierające dobrane przez autorów treści. We wstępie autorzy podkreślają, że ich zamiarem jest jedynie zasygnalizowanie kompleksowości problematyki i zachęcenie do szczegółowych badań. W rozdziale pierwszym pt. „My, Naród” podejmują się zwięzłej konceptualizacji Kurdów jako narodu z perspektywy prawa międzynarodowego, socjologii i historii.

W rozdziale drugim pt. „Na drodze do własnego państwa” autorzy syntetycznie przedstawiają historię kurdyjskich starań o utworzenie własnego państwa. Wywód zaczynają od Rashida Muhammada Paszy, mira Rawanduz, który w latach 20. i 30. XIX wieku, korzystając z osłabienia Imperium Osmańskiego – rozpoczął proces konsolidacji ziem kurdyjskich i próbował wprowadzać w życie projekt kurdyjskiej państwowości. Autorzy nadmieniają jedynie m.in. o sytuacji Kurdów w Mandacie Brytyjskim; o traktatach w Sevres i Lozannie oraz o Republice Mahabadu. Rozdział kończy się wzmianką o ludobójstwie Al-Anfal (1986–1989); według różnych szacunków armia iracka zabiła wówczas ok. 182 000 Kurdów. Szerzej opisane zostało w aneksie 2 (s. 151–172), który stanowi część książki i jest reprintem wydanej wcześniej publikacji.

Rozdział trzeci pt. „Powstanie Regionu Kurdystanu” krótko wyjaśnia proces powstania kurdyjskiej państwowości *de facto* w Iraku i przedstawia jego charakterystykę. Autorzy rozpoczęli analizę od wydarzeń 1991 r., odnieśli się też do konfliktów wewnętrznych w regionie i wyzwań, jakie stały przed kurdyjską administracją. Rozdział kończy opis pozytywnych zmian, które nastąpiły dzięki uchwaleniu nowej irackiej konstytucji w roku 2005.

Rozdział czwarty pt. „Kurdowie poza Regionem Kurdystanu” zawiera opis sytuację Kurdów w Turcji, Iranie i Syrii oraz w Iraku. Autorzy słusznie, ale zbyt zwięźle, wspominają o bogatym w węglowodory Kirkuku, który stanowi kluczową kwestię sporną między Regionem Kurdystanu a Irakiem. Pomijają pozostałe tereny zamieszkałe przez Kurdów w Iraku, o które trwa ciągła rywalizacja

pomiędzy Bagdadem a Irbilem. Następnie charakteryzują Regionu Kurdystanu (np. prawa kobiet, wolność wyznania), co raczej powinno znaleźć się w rozdziale poprzedzającym.

Rozdział piąty – „Kurdyjska mozaika polityczna” prezentuje i wyjaśnia specyfikę kurdyjskich organizacji. Autorzy słusznie zwracają uwagę na wyzwania dla Kurdów, jakimi są kompleksowy system powiązań niektórych ugrupowań z państwami regionu i mocarstwami światowymi oraz prymat interesu partyjnego nad narodowym. Następnie charakteryzują najbardziej znaczące kurdyjskie podmioty polityczne w czterech państwach: Turcji Iranie, Iraku i Syrii.

W rozdziale szóstym pt. „Arabska Wiosna – Państwo Islamskie – Kurdystan” o objętości trzech stron autorzy poruszają niezwykle skrótowo, problemy wielowymiarowości tożsamości na Bliskim Wschodzie, ruchów protestu, powstania tzw. Państwa Islamskiego i kurdyjskiej kontroli nad Kirkukiem w latach 2014–2017. Stawiają również hipotezę, że wojna z tzw. Państwem Islamskim i napływ uchodźców były głównymi przyczynami kryzysu gospodarczego w Regionie Kurdystanu. Warto uzupełnić listę tych przyczyn o rentierski budżet Regionu, który w większości opiera się na dwóch źródłach: przychodach ze sprzedaży węgłowodorów i donacji z budżetu irackiego. W roku 2014 ceny węgłowodorów dramatycznie spadły, a kurdyjska część budżetu Iraku została zamrożona ze względu na konflikt polityczny Irbilu z Bagdadem.

W rozdziale siódmy zatytułowanym „Społeczność międzynarodowa wobec propaństwowych aspiracji Kurdów” autorzy opisują stosunek Stanów Zjednoczonych, Izraela, Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej wobec aspiracji niepodległościowych Kurdów; głównie z Iraku i Syrii. Na uwagę zasługuje trafny wywód dotyczący Kurdów w percepcji Izraela.

Rozdział ósmy pt. „Rola Kurdów w walce z Państwem Islamskim” koncentruje się na opisie roli kobiet w walce z terroryzmem. Jako najbardziej spektakularną bitwę autorzy podają obronę Kobane, która jak wiadomo stała się symbolem dla wszystkich Kurdów, niezależnie od podziałów politycznych. Tu zabrakło wzmianki o udziale Kurdów z Iraku, którzy wynegocjowali z Ankarą zgodę na tranzyt swoich wojsk i ciężkiego uzbrojenia przez terytorium Turcji do Kobane i wspomogli w walce syryjskich Kurdów, mimo wieloletnich animozji politycznych.

Na koniec autorzy stawiają hipotezę, że w przypadku wystąpienia korzystnej sytuacji geopolitycznej powstanie niepodległy Kurdystan. Niestety nie precyzują czy odnoszą się do niepodległości samego Regionu Kurdystanu czy całego obszaru geograficznego Kurdystanu. Nawet w najbardziej sprzyjającej sytuacji geopolitycznej równie prawdopodobne (jeśli nawet nie bardziej) jest powstanie trzech lub czterech oddzielnych państw kurdyjskich. Autorzy wskazują też, że kurdyjskie państwo stałoby się sojusznikiem Zachodu ze względu na wspólne wartości.

Całość uzupełnia bogata lista załączników zamieszczonych w aneksach. Aneks pierwszy zawiera esej Pełnomocnika Regionu Kurdystanu w Polsce pt. „Sytuacja polityczna w Kurdystanie po referendum niepodległościowym” i wedle autorów stanowi integralną część pracy. Szkoda, że autorzy nie odnieśli się do jego treści, która stanowi przedstawienie racji tylko jednej ze stron konfliktu całkowicie pomijając percepcję pozostałych. Aneksy drugi i trzeci stanowią reprint ekspertyz prawnych profesora PAN Ireneusza C. Kamińskiego, które dotyczą kwalifikacji prawnej operacji Al-Anfal i działań podjętych przeciwko jezydom przez tzw. Państwo Islamskie. Aneks czwarty, to preambuła umowy społecznej kantonów Rożawy – quasi-państwa ustanowionego przez Kurdów na północy Syrii. Aneks piąty zawiera projekt konstytucji Regionu Kurdystanu z roku 2009. Aneks szósty, to wybór zapisów irackiej konstytucji z 2005 r., które dotyczą przywilejów Regionu Kurdystanu. Aneks siódmy zawiera prawo inwestycyjne Regionu Kurdystanu. Aneksy zostały dobrane zgodnie z tematyką i mogą ułatwić pracę badaczom. Zastanawia jednak dysproporcja między objętością załączników (150 stron) a samą pracą autorów (87 stron bez bibliografii). Część poruszonych zagadnień, np. rozdział szósty jest opisana zbyt syntetycznie. Rozdział ósmy dotyczący roli Kurdów w walce z tzw. Państwem Islamskim należałoby rozwinąć o szereg wątków np. współpracę Kurdów w Iraku i Syrii ze społecznością międzynarodową w prowadzeniu operacji przeciwko terroryzmowi.

Niestety należy zwrócić uwagę na błędny zapis nazwy stolicy Regionu Kurdystanu. W całej pracy autorzy stosują angielską nazwę Erbil, kiedy wg Urzędowego Wykazu Polskich Nazw Geograficznych Świata polską nazwą jest Irbil¹.

Recenzowana książka jest unikatowa, ponieważ w sposób bardzo szeroki i jednocześnie syntetycznie i sektorowo opisuje wybrane zagadnienia dotyczące kurdyjskich aspiracji niepodległościowych w celu zainteresowania tematyką i zainspirowania do dalszych badań. Cel ten został przez autorów osiągnięty, gdyż studia kurdyjskie w Polsce dopiero się kształtują i dlatego też *Niepodległy Kurdystan. Wyzwania dla stabilizacji regionu i świata* może służyć za punkt wyjścia do formułowania pytań przez początkujących badaczy.

---

¹ *Urzędowy Wykaz Polskich Nazw Geograficznych Świata*, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2013, s. 419.